

vera ne dopušča rabe kravjega masla v postni dan. Poleg tega pa Rusi seme solnčnice jako ljubijo. Prosti ljudje ob nedeljah in praznikih sede pred hišo ali se sprehajajo in tedaj gotovo vsakdo izmed njih lušči ta semena in jih je. Za kako uslugo dajemo odraslemu človeku „na čaj“, otroku pa „na semički“. Semena solnčnice dele se na dve vrsti: bolj drobna gredo na olje, bolj jeklena pa na jed. Da bi bilo seme bolj debelo, trgajo nižnje liste in stranske glavice, da bi roža dobivala samo za eden cvet hrane iz zemlje. Kadar solnčnice sezore, potrgajo jim glave, katere nekaj dni suše na solnci. Seme iz glav dobivajo na dva načina: ali jih tolčejo, kakor na Kranjskem lan, s pralci, ali pa delavec vzame eno glavo v desno, drugo pa v levo roko, drgne in trka eno ob drugo, dokler se seme ne izsuje na podstavljeno rjuho. Ne mlatijo jih pa nikjer. Izbite glave in bilke suše in kurijo z njimi po zimi peč; listje pa dajo živini, katera ga zelo rada je. Pud, t. j. 40 funtov semen velja od 80 kopejek do 1 rublja, t. j. na avstrijske denarje od 1 gld. do 1 gld. 20 kr., toraj funt velja okolo 3 kr. Olje pa se prodaja od 4 do 5 rubljev 50 kop. za pud na debelo; na drobno pa funt od 12 do 15 kopejek. Kako mnogo sejejo solnčnic v Rusiji, naj kaže primer, da je moj znanec J. P. Olénin v Tombovskeji guberniji včasih sejal po 40 desetih (1 desetina ima 2400 kvadr. sežnjev.) Noben drug pridelek ne more dati v Rusiji toliko dohodka ko solnčnica, kadar dobro urodi. Zato pa ona tudi zemljo izsesa, in treba jej je dobro gnojiti. Najbolje raste solnčnica po nizkih, bolj vlažnih legah. Nedavno so se pri nas celo prepričali, da solnčnica močvirnate njive suši in da po močvirnatih krajih mrzlice nehajo, ako se seje veliko solnčnice. — O dohodnosti kulture solnčnice ob dobri letini naj služi primer, da je eden tukajšnji pomeščik za 10 desetih solnčnice skupil 2500 rubljev za seme, ali čistega dohodka okolo 230 rubljev za desetino, rž pa daje največ po 50 rubljev pri srednjih cenah. Solnčnica daje tudi jako dobro in ceno zdravilo proti mrzlici. V št. 33. (z dne 16. avgusta t. l.) medicinskega lista „Vrač“ (Zdravnik) piše dr. Zubovič: „K meni so hodili bolniki iz močvirnatih krajev z vsakdanjo, tridnevno in štiridnevno mrzlico. Pri nekaterih so bila očitna znamenja: vranične otekline, zaprtje, driska, jed jim ni dišala, včasih bljevanje. Namesto kinina dajal sem jim nastoj solnčnice. Nastoj sem pripravljal dveh vrst: iz cvetja in iz mladik bilek. V obeh slučajih sem napolnjeval do vrha steklenico in vanjo nalival alkohola 96 stopinj (spiritus rectific. 96°.) Nastoj iz cvetja je rumenkast, iz bilek zelenkast. Dajal sem tega nastoja po 3krat na dan po likernem kozarčku z vodo. Uže drugi dan je mrzlica tresla bolnike bolj slabo, čez 3 ali 4 dni pa je popolnoma nehala, le v enem slučaju šele 7. dan in v enem 10. dan. Nobenih postranskih neprijetnih nasledkov nisem opazil; 3 bolniki so se po noči silno potili. Ko je mrzlica nehala, dajal sem nastoja še po dva ali tri dni. Mrzlica se ni povračala.

Nastoj iz cvetja, zdi se mi, da pomaga nekoliko bolje, nego iz bilek. Na vse vrste mrzlic je nastoj enako vplival. K temu uredništvu „Vrača“ pristavlja, da mu je prof. Zasecki iz Kazani priobčil, da tam mnogi zdravniki rabijo z uspehom nastoj solnčnice. Ker je kinin jako drag, večkrat ne čist (pridevajo magnezijo), lekarna, posebno kmetu, včasih jako daleč, vselej pa jako draga, bilo bi dobro, ako bi si delali tak nastoj iz solnčnice tam, koder razsajajo mrzlice. Posebno po Hrvaškem so nekateri kraji zelo podvrženi tej bolezni, in zato bodem jako vesel, ako sem svojim dragim rojakom prvi povedal o tem cenem zdravilu, in tudi ako sem ustregel gosp. J. M. na Hrvaškem.

Drugi odgovor na 199. vprašanje: Gospod Boch, gozdni nadzornik v Trebovljah, naznanja, da je pri njem dobiti kakih 5 do 6 sto divjih kostanjev.

Tretji odgovor na 199. vprašanje: Stari in dobro poznani sadjar Franc Bizjak v Draževniku, hiš. št. 5, pošta Dobrova, ima na prodaj 80 kostanjevih dreves, ki merijo malo nad zemljo 6 do 12 $\frac{1}{2}$ m v premeru ali 18 do 40 $\frac{1}{2}$ m okoli debla. Ti kostanji so pocepljeni z rdečecvetočo vrsto. Kdor vse skupaj kupi, dobi jih po 1 gld. 80 kr. Posamezni pa stoje po 2 do 3 gld. Visoka so ta drevesa od 3 do 4 $\frac{1}{2}$ metre.

M. Rant na Dobrovi.

Dostavek uredništva: Gospod, ki je stavil 199. vprašanje, hoče zato imeti kranjsko drevje, da mu bode bolj gotovo uspevalo v mrzlem gorenjskem kraju. Rdeče cvetoči divji kostanji pa so zelo občutljivi, počasi rasto, imajo manjše krone nego navadni, zato jih rabijo le kot posamezna lepotična drevesa po parkih, nikdar pa ne za drevorede ali sploh za nasade, ki naj dajejo sence.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

197.

Oblika in prava domovina kave. Presajanje kave na Javo, Sumatro in Ceylon.

Kava je rastlina vrlo plemenite familije. V tej familiji nahajamo drevo, ki nam daje chinin, največji blagor rastlinskega sveta za bolujoče človeštvo, pa tudi še drugih koristnih rastlin je v tej familiji. Sam najbližji rod kave je vrlo mnogoštevilen. Ima v njem do 60 vrst. To so mala drevesa ali grmovi z vedno zelenim perjem, ker so to deca južnega podnebja. No in v tem rodu ima prvo in najdostojnejše mesto „prava kava“.

Prava kava raste dosta brzo. V drugem letu že cvete in sad rodi, v dvanajstem letu pa ostara in v nekoliko letih potem pogine. Kedar puste kavo, da izraste,

razvije se kot vitko deblo in gre v višino 5 do 6 m. Taka vitka debela nahajamo po vsej Arabiji, ker tu puščajo drevo, da se po volji v višino razvije. Po Ameriki in Aziji, kjer tudi močno sade kavo, tam pa jo obrezujejo in zato se razraste v košat grm, kateri ni višji od 1½ m. Tako pa delajo zlasti zato, da drevo bolje rodi in da ž njega laglje plod obirajo.

Kavovec je pravi ures okolici, kjer raste. Njegovo nežno in vitko deblo malokedaj meri v premeru več kot 10 cm. Deblo je vrlo čvrsto in trdo. Perje je vedno zeleno in jajčaste oblike. Na gorenjej strani je živosvetlo, na spodnej pa blede. Cvetje ima belo kot sneg. Cvetje ocvete kmalu, in na dnu cveta začne sedaj rasti okrogel plodič, ki izraste velik kot črešnja. Dozorela jagoda je temnorudeča, v njej nahajamo sluzavo mehko meso, ki je zelo neugodnosladkega okusa. V tem mesu ležita semena, dva kavina zrna, in vsako zrno je vmotano še v tenko kožico. Kava se je v raznih krajih sveta s kulturo dosta znatno spremenila. Pri kavi nahajamo najglavnejšo razliko v obliki in barvi zrnja. Zrna so okrogla ali podolgovata, ali jajčasta, barve pa rumenkaste, sivkaste, ali zelenkaste.

Kava cvete gotovo celih osem mesecev. V tem času rasto neprestano nove mladike, in na njih se vedno novi cvetovi prikazujejo. Največ cvete kavovec marca in aprila. Največ zrelih plodov nahajamo na drevesu decembra in januarja, in takrat je tudi najglavnejša bratev. Nasadi kave se prikazujejo v prekrasnem licu prav radi tega, ker dolgo cveto.

Prava domovina kavi je Afrika. Dve sta to poglavito abesinski pokrajini, Caffa in Enarea, kjer nahajamo cele šume samorasle kave, potem so še pojedini kraji v Sudanu, kjer se tudi dobiva samorasla kava. Vsi ti kraji leže dosta blizu ravnika, in že pri 8° severne širjave v abesinske pokrajini Šoa nahajamo samo vzgojeno kavo. Kava najboljšo uspeva v onih krajih, kjer je srednja letna temperatura 19° C. in kjer najnižja toplota nikdar ni pod 12° C. Zima kavo ubija, kakor jej tudi škoduje prevelika vročina in suša. Dežja potrebuje dosta, samo ne takrat, kadar cvete, in kjer nerado dežuje, ondaj morajo umetno namakati. Mali vlažni brežički, kakoršne nahajamo v Jemenu, rode najboljšo kavo.

Z Abesinije in Sudana je prešla kava najprej v Arabijo. Pitje kave se je razširilo od tu po vsem svetu, in kmalu ni Arabija mogla toliko kave pridelati, kolikor se je je v trgovini zahtevalo. Kava je v ceni zelo poskočila, in prometni Holandezi so prvi prišli na to misel, da kavo presade na svoja posestva v vzhodni Indiji. Okoli 1650. l. so pripeljali nekaj mladih drevesec z Moke v Batavijo. Ko so videli, da kava tu dobro uspeva, vzela sta amsterdamski načelnik Wythsen, in namestnik v Bataviji Horn vzgojo kave v svoje roke. Zasadila sta v Bataviji 1680. in 1690. l. ogromne nasade kave. Hud potres 1697. l., ki je grozno razdejal celi otok Javo, uničil je tudi krasne nasade okoli Bata-

vije. No ni prešlo deset let, in nasadi kave so se zopet vzdignili, tako da je že početkom osemnajstega stoletja začela se z Jave velika množina kave po svetu razvažati. Pozneje je angleška vlada dala na Javi 11 milijonov novih drevesec zasaditi. Danes raste na Javi dosta več kot 80 milijonov kavovcev. Silna množina kave, ki se je začela z Jave v Evropo dovažati, potisnila je od 1834. l. ceno kavi na polovico. Okoli 1720. l. so zasadili kavovec na Sumatri in na ostalem Sundajskem otočju. Na Ceylon so pripeljali Holandezi kavo 1720. in 1736. l., in tu je tako bujno uspevala, da so kmalu začeli jo izvažati po 100.000 funtov na leto. Angleži so 1851. l. zvozili s Ceylona 50 milijonov funtov kave.

Mej vsemi azijskimi otoki je postala Java najznamenitejše pristanišče kave. Tu se je ona tako udomačila, da jej je postala druga domovina. Mestni načelnik Wythsen v Amsterdamu je dobil 1710. l. z Jave eno drevesce in je vsadil na botaniškem vrtu, ki ga je on zasnoval in vzdrževal. Drevesce je tu obrodilo, in v kratkem času so s semena vzgojili mnogo novih dreves. Od tega drevesa so vsa druga, ki danes rasto po botaniških vrtovih evropskih. Leta 1712 so poslali z Amsterdama Ljudevitu XIV. v Pariz eno drevesce. Vsadili so je v kraljevskem vrtu in izročili v oskrbo glasovitemu botaniku Jussieu-u, ki je 1713. l. kavo popisal.

198.

Kava v Ameriki. Nasadi kave, njen vzgoj, branje pripravljanje in ležanje.

V Parizu je kava našla novo izhodišče za potovanje po svetu. Ljudevit XIV. je koj razvidel, da bi kava mogla postati francoske trgovini velike vrednosti, če bi jo zasadil na francoskih posestvih v Ameriki. V Ameriko so pripeljali kavo že prometni Holandezi 1718. l. in so jo zasadili v Surinamu, a 1720. l. je dal Ljudevit XIV. jedno drevesce od amsterdamskega drevesa pomorskemu kapitanu De Clieuxu, da je pelje na antilski otok Martinique. Sam Clieux popisuje to tako-le: „Kedar sem dobil to znamenito rastlino, ukrcal sem se ves vesel na brod. Bil je to navaden trgovski brod, in vožnja je trajala zelo dolgo. Zmanjkalo nam je tudi vode, in moral sem več kot mesec dnij oni del vode, ki sem ga dobival zase, deliti s svojo rastlino, ki mi je bila jedini imetek in v katero sem polagal svoje najlepše nade. Rastlini je trebalo vrlo mnogo pomoči, ker je bila zelo slaba in mala. Ko sem prišel na Martinique, bila je mi prva skrb, da poiščem na vrtu najpripravnjega mesta, ki bode drevesu najbolje ugajalo. Da si sem vedno pazil na rastlino, vendar sem se več potov bal, da mi ne izgine. Moral sem jo radi tega ograditi s trnjem in postaviti k njej čuvaja, da pazi nanjo, dokler se ne potegne.

In koj prvi poskus se je sijajno obnesel. De Clieuxu so se izpolnile nade. Pri prvi bratvi je nabral 1 ½

zrelih jagod in jih razdelil vse takim ljudem, o katerih je vedel, da se bodo z vso skrbjo poprijeli vzgoje. In koj prva bratev je bila pri vseh obilna, po drugej bratvi pa so že začeli na to misliti, kako bi kavo na debelo vzgajali. V tem je nastala na otoku nesreča, ki je pa kavi koristila. Največji del stanovništva se je bavil do sedaj z vzgojem kakavovca, od katerega dobivamo čokolado. Strašen orkan, kakoršnega niso pomnili, nagnal je morske valove na otok, ki je poruval in odnesel vse kakaovce. Po ogromnem prostoru, kjer je dosedaj raslo lahtno in plodonosno drevje, stala je voda. No delavne roke so priredile kmalu zopet plodno zemljišče, in ker so se zanašali, da jim kava povrne blagostanje, kmalu so nastali prekrasni nasadi, katerih je bilo od leta do leta več. Tako so ljudje kmalu pozabili nesreče, katera jih je bila zadela. Koj po prvej bratvi so sklenili naselniki, da kavo presade tudi na St. Domingo, Guadeloupe in bližnje otoke. In povsodu tu je uspevala kava prav krasno in postala pravi blagor. Rodni in bogati ti kraji v francoskih kolonijah imajo svoje blagostanje zahvaliti skrbi in nastojanju De Clieuxa. In bili so mu tudi zahvalni ter so mu odredili letno nagrado, ki jo je do smrti užival. Martinique je imel 1850. l. že 8 milijonov kavovcev, in dobival je na leto 50.000 centov kave.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Deželni zbor kranjski.

VI. seja bila je zanimiva, rešiti ji je bil obširen dnevni red, katerega pa ni rešila mnogo nad polovico, za to ker je deželni zbor obravnaval proračun normalno-šolskega zaklada, in pa zavolj 2 interpelacij, katere je v kočevskih šolskih zadevah do vlade stavila narodna stranka, prvo zavolj odstavljenja okrajnega šolskega nadzornika Komljanca, drugo zavolj postopanja kočevskega okrajnega glavarja Thomana glede vpeljave nemške službe Božje v Dragi. Tu sledite do besede obe interpelaciji in pa odgovor gospoda deželnega predsednika barona Winkler-ja na prvo interpelacijo.

Interpelacija glede odstavljenja g. Ivana Komljanca od c. kr. okrajnega šolskega nadzorstva se glasi:

Visoko predsedstvo c. kr. deželne vlade!

Časniki so razglasili, da je bil meseca julija t. l. c. kr. okrajni šolski nadzornik g. Ivan Komljanec v Kočevji neposredno po njega prevzvišenosti gosp. naučnem ministru od nadzorništva odstavljen, in da se je to tako zgodilo, da c. kr. deželni šolski svet ni bil prej vprašan, da se proti g. nadzorniku ni vršila prej nikaka disciplinarna preiskava, in da on prej niti na kak odgovor ni bil klican.

Po deželni postavi z dne 25. februarja 1870 o šolskem nadzorstvu ne imenuje c. kr. okrajne šolske nadzornike naučni minister, ampak le na podlogi trojega (terna) predloga c. kr. deželnega šolskega sveta, in to na šest let.

Zatoraj je ta ministrov korak popolnoma nenavaden in z ozirom na deželno postavo čisto nepričakovan, ter se sodi, da so ga provzročili kočevski agitatorji nemškega „šulferajna“, katerim nepristransko delovanje nadzornikovo ni bilo po godu, z denuncijacij naravnost ministru poslanimi. Zakaj znano je, da imajo agitatorji nemškega „šulferajna“ navado, kovati vsakovrstne pritožbe, na katere nalove potem od nevednih ljudij, tudi slovenskih, podpise, ter potem nadlegovati ž njimi šolske oblasti in še samega ministra.

Razumljivo je, da je pri teh okoliščinah napravil ta slučaj na slovensko prebivalstvo najslabejši vtis. Čudno se zdi ljudem, da postopa minister za peščico Kočevarjev s toliko energijo s prezirom c. kr. deželne šolske oblasti, brez kake natančnejše preiskave in brez ozira na deželno šolsko postavo, v tem, ko tam, kjer gre za ustavne pravice Slovencev, n. pr. na Koroškem Štajarskem, Primorskem in v Istriji, vlada ne kaže niti energije, niti prave volje. Tudi podpisani mislimo, da ministerstvo c. kr. okrajnega nadzornika, predno preteče njegova šestletna doba, brez nasveta c. kr. deželnega šolskega sveta ne more odstaviti, ker bi bile drugače dotične določbe deželne postave brez pomena. Vrh tega nam potrjujejo avtonomni zastopniki c. kr. deželnega in c. kr. okrajnega šolskega sveta, da proti g. Komljancu ni bilo nikoli nikake opravičene pritožbe v obravnavi. Zatoraj je vsa podoba, da je bil minister v kočevskih šolskih razmerah najbrž od neke nepoklicane strani silno slabo podučen, ter se spoštljivo podpisani usojamo vprašati predsedstvo c. kr. deželne vlade: Iz katerih vzrokov in po katerih vplivih je bil imenovan g. c. kr. okrajni šolski nadzornik brez disciplinarne preiskave in brez vednosti c. kr. deželnega šolskega sveta odstavljen?

V Ljubljani, 31. oktobra 1890.

Sveteč, Kavčič, Lavrenčič, Pakiž, Ogorelec, Klun, dr. Tavčar, dr. Vošnjak, Povše, Hribar, dr. Papež, dr. Bleiweis, Detela, Murnik, Dragoš, Stegnar, Klein.

(Dalje prihodnjič.)

Dnevni red

VII. seje deželnega zbora kranjskega v Ljubljani dné 4. novembra 1890. l. ob 10. uri dopoldne.

1. Branje zapisnika VI. deželno-zborske seje dne 31. oktobra 1890.
2. Naznanila deželno-zborskega predsedstva.
3. Priloga 38. Poročilo deželnega odbora o prošnji občine Hrenovice za ustanovitev samostojnega cestnega skladovnega okraja.